

medij novega tisočletja. Percepcija slike je vso vsebino pomaknila na površino. Notranjost ni več bistvena. Na tem mestu Strehovec opiše bodibilderja kot nosilca estetskega učinka na površini, ki funkcionira kot skrajni fetišizem (ogledalo ukine pogled drugega, sam mišičnjak postane drugi samega sebe). Poleg umetnosti bodibilderjev je opisan tudi performance, ki je sodobna interaktivna dejavnost. Ker je performance žanr, ki združuje gledališče in lepe umetnosti, ki se jim v obliki kibernetike priključuje še virtualna resničnost, mu je v knjigi med umetnostmi odmerjen največji kos prostora. Igrajočemu se človeku ne zadostuje več vloga opazovalca kreativnega početja, ampak hoče sam ustvarjati in s tem osmisлити svoj prosti čas. Tehnologizem je na pohodu, virtualni svetovi so podobni v Ljubljani, Singapuru, Sydneyju, Londonu ali New Yorku. Otroci odraščajo ob računalniku, televiziji in virtualni resničnosti, ki bodo bistveno spremenili jutrišnji svet. Sicer pa se leto 2000 tako ali tako ne bo zgodilo. Knjiga *Virtualni svetovi* je eden zadnjih modernističnih poskusov opisati pisani krasni novi svet. Bo knjige sploh še kdo prebiral?

Klemen Fele

Helmut Willke

SISTEMSKA TEORIJA RAZVITIH DRUŽB

Znanstvena knjižnica

Fakulteta za družbene vede,
Ljubljana 1993

152 str.; cena: 1.470 SIT

Pred seboj imamo knjigo, v kateri njen avtor Helmut Willke želi postaviti osnove sistemske teorije o modernih, visoko razvi-

tih družbah. Na začetku nas postavi pred pomembno ugotovitev. Ob bok popperjanskemu učinku teorij postavi preprosto besedico – morda. Sam se rajši odloči za uspešno koncipiranje besednih iger, ki nam pomagajo definirati univerzalne probleme. Tako poizkuša usmeriti teorijo v reševanje konkretnih problemov. Drugi vidik uporabnosti neke teorije najde v njeni zmožnosti interdisciplinarnega povezovanja, kar vsekakor velja za sistemsko teorijo.

Osrednja problematika, iz katere izhaja, je problem vzpostavljanja kompleksnosti modernih družb. Dokončno postane jasno, da za žive in simbolne sisteme ni končnih zakonov, na katere bi lahko reducirali visoko kompleksne sisteme. Problemov in vprašanj modernih družb ni več mogoče reševati, če jih opazujemo iz perspektive enega samega simbola. "Nadaljujoč" delo Durkheima, Webra in Simmla, Willke v prvi vrsti izpostavlja strukturalno diferenciacijo oziroma povečevanje števila opcij, ki prevladajo nad segmentarno ali slojevsko diferenciacijo. Zaradi nje nastane specifična zahodna, z racionalnostjo in kapitalistično miselnostjo prežeta družbena struktura. Vendar razvoj divergentnih etik racionalnih posebnih področij vodi v paradoksalno racionalnost. Pojavi se zaradi razkoraka med ciljno racionalnostjo in sistemsko racionalnostjo.

Vendar pa kadar govorimo o razlikah med podsistemskimi smisli, moramo spregovoriti tudi o njihovi medsebojni odvisnosti. Rastoča funkcionalna diferenciacija poleg mnogih prednosti prinaša tudi slabosti. Neskladja in protislovja, ki se razvijajo zaradi tega, vodijo sodobno družbo v samogroženost. Težave so nerešljive z instrumentom konsenza. Ob zavrnitvi tako dediferenciranja (diferenciacijo je Weber označil za zgodovinsko nepovraten proces) kot difuznega prepletanja družbenih področij nam preostane le še

takšno povezovanje, ki bolj ustreza strukturi modernih družb. Ključna pri tem je Willkejeva ugotovitev, da mora teorija usmeriti svojo pozornost na rastočo problematiko posledic zaradi operiranja specifičnih podsistemov.

Izhod iz konfliktna racionalnosti nam avtor ponuja v obliki proceduralne racionalnosti. Le-te nič več ne iščem v vsebini cilja, temveč v postopkih usklajevanja in odločanja. Metoda decentralnega kontekstualnega usmerjanja je metoda ustvarjanja diskurzivne racionalnosti. Organizirana je v pogajalskih sistemih, koncentriranih akcijah in podobno.

Neustrezno ločevanje na osi država-družba zabriše ugotovitev, da se spremembe dogajajo v odnosu med državo in drugimi družbenimi podsistemi. Zato je pomembno na novo osvetliti pozitivizacijo prava in vloge države kot suverena akterja. Pojem pozitivizacije pomeni zavest o tem, da red ni nič več dan od boga. Red ustvarja človek sam, in to narmemo. Na sleherni vidik družbene realnosti je možno vplivati z zakonodajnim odločanjem. Oblike družbenega reda niso več samoumevne. Potrebujemo tudi institucijo legitimnosti, če želijo dobro delovati. Vendarle pa čista poljubnost ni mogoča. Na eni strani je omejevana s postopki diskurzivnega oblikovanja volje in na drugi strani s funkcijskimi pogoji pravnega sistema. Zaradi tega velja pravni sistem, do določene mere samoreprodukcijski.

Socialni subsistemi se generirajo na podlagi komuniciranja, zato za nastanek sprememb v družbi ne zadošča le vplivanje na osebe. Predvsem je potrebno vplivati na način njihovega operiranja. Socialni subsistemi niso avtistični sistemi. Imajo stike z okoljem, in sicer na tak način, da se samoreferenčni sistem odzove na dogodke v okolju z notranjim delovanjem. Hkrati pa tudi sam "posega" v subsisteme, ki zanj predstavljajo

jo okolje. Transferenčna operacija pomeni poseganje sistema čez njegove meje. To mu omogoča razumeti njegovo okolje in tudi učinke oziroma posledice, ki jih povzroči s svojim delovanjem v okolju. Willke sklepa, da noben subsistem ne more reprezentirati in razreševati ali celo rešiti problematike celotnega sistema.

Sistem se do dogodkov v svoji okolici obnaša selektivno, kar je praktična posledica visoke kompleksnosti samega sistema. Pri redukciji dogodkov se naslanja na načelo lastne kontingence. Willke navaja naslednje lastnosti kompleksnih sistemov: so nelinearno strukturirani; neznatno se odzivajo na spremembe mnogih sistemskih parametrov; na "reform" se zato morda sploh ne odzivajo (institucionalni imobilizem); burno pa se odzovejo na nekatere parametre. Netrivialnost sistema pomeni, da ga ni moč razumeti kot *black-box*. Isti *input* da lahko različne *outpute*, pač glede na trenutno stanje sistema.

Samoreferenčni sistem je strukturno determiniran. Zanj velja, da se s specifičnim načinom operiranja zagotavlja reprodukcija natančno določenih struktur. Predpisane so tudi možnosti za spremembe struktur. Identiteta, ki si jo pridobi podsystem, je zavest o tem, kako eksistira sistem sam zase, hkrati pa tudi kot okolje za druge podsysteme. Država in politika sami ne moreta več določati identitete sistema. Funkcionirata le še kot splošni pogoj. Kljub temu pa je opaziti hudo lakoto po spremembah identitete. Kako je torej sploh mogoče vplivati na subsisteme? Družbeni sistemi si pomagajo z gramatiko transformacijskih pravil. Na podsysteme lahko vplivamo s spremembo zunanjih pogojev. Interakcija je pri tem usmerjena. Sistema neprestano opazujeta strukturne spremembe tako pri sistemu v interakciji kakor tudi s samoopazovanjem. Zakaj pa bo podsystem pristal na

sodelovanje pri spreminjanju lastne strukture, je evidentno: ker si od tega obeta emergentno korist.

Za usmerjanje razvitih družb sta dosedaj razviti tehniki reševanja problemov postali neustrezni. Nadomesti ju lahko le kontekstualno usmerjanje. Temelji na refleksivnosti in samoreferenčnosti samousmerjanja vsakega podsystema. Nujen pogoj kontekstualnega usmerjanja pa je samoomejevanje in institucionalizacija heterogenosti. Willke v tem smislu govori o civiliziranju evolucije.

Pomen pogajalskih sistemov, ki neprestano procesirajo družbene odnose, postane še posebno evidenten ob visoko strukturiranih problemih. Subsystemi se vedejo egoistično. Želijo doseči svoje cilje. Najpogosteje uporabljajo strategijo maksimiranja. Manj privlačna pa je opcija optimiranja. Zanj je značilno kontinuirano obvladovanje protislovij, kalkulacija stroškov in predvidenje dolgoročnih posledic. Izidi z ničelnimi vsotami so v kompleksnih situacijah malo verjetni, kooperacija vodi v igro pozitivnih vsot.

Vztrajanje subsistema politike nad drugimi subsystemi, ki predstavljajo preostalo družbo, ni več potrebno. Učinek politične moči postane paradoksen. Čim manj jo uporablja politični subsistem, tem večji je njen učinek in obratno. Tudi politični sistem se mora zateči h kontekstualnemu usmerjanju. Spreminjanje pogojev v okolju pomeni, seveda ob ustreznih spremembah, učinkovito "poseganje" v sam sistem. Ker pa je takšno usmerjanje domena vseh subsystemov, lahko Willke govori o decentraliziranem usmerjanju.

Kljub temu, da je knjiga najprej namenjena razumevanju visoko razvitih družb, je privlačna tudi za analizo hitro spreminjajočih se vzhodnih družb. V njej sicer ne bomo našli eksplicitnih receptov, kako pripeljati kako družbo v krog visoko razvitih družb. Je pa opisano zaželeno stanje. Hkrati nam

ponuja uporabne razlage porajajočih se težav teh družb zaradi prehoda. Njihov greh v polpretekli zgodovini je bil nepremostljiv prepad med v veliki meri že izvedeno funkcionalno diferenciacijo in simbolno enodimenzij-skostjo, ki je bila ujeta v dominacijo političnega subsistema nad drugimi subsystemi. Kljub popuščanju političnega nadzora nad drugimi subsystemi, kar naj bi prineslo njihovo osvoboditev in možnost lastnega usmerjanja, pa so do končnega cilja (visoko razvite družbe) še daleč. Dogaja se celo, da v obdobju prehoda zaradi nemoči ob soočanju s problemi ponovno iščejo zavetje pri političnem subsystemu. To nas opozarja, da moramo biti pri aplikaciji teorije, namenjeni predvsem analizi zahodne družbe, na druge tipe družb (zaenkrat) previdni.

Tomaž Krpič

Revija

ZGODOVINA ZA VSE – VSE ZA ZGODOVINO, št. 1 in št. 2

Zgodovinsko društvo Celje 1994

Majhnost slovenskega tržišča tiskane besede tudi najresnejše strokovne revije sili k temu, da skušajo biti privlačne za širšo bralsko publiko in ne le za ozke strokovne javnosti. Te so na Slovenskem tako majhne, da težko upravičijo tiskanje revije v nakladi nekaj sto izvodov. Že obstoječe revije se prenavljajo v tem smislu, nove pa na takšne zahteve računajo že v svoji zasnovi in jim denimo ni težko nameniti nekaj zadnjih strani propagandnim oglasom.

Primer takšne nove revije, ki uspešno združuje strokovne zah-